

تأثیر تفکیک جنسیت نقش‌ها بر سلامت خانواده

انسی ریسمانچی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۵ تاریخ داوری: ۱۴۰۲/۱۲/۱۵

چکیده

خانواده اساس اجتماع و اولین نهادی است که فرد در آن رشد می‌کند و یکی از مهم‌ترین محیط‌های مؤثر بر سلامت جسمی و روانی افراد است. این واحد حاصل پیوند طبیعی ازدواج میان دو ناهم جنس است. خانواده تنها نهاد فطری و طبیعی است که شرط پویایی و استواری آن وجود روابط صحیح و پایدار میان همسران است. سلامت خانواده‌ها در طول تاریخ بر اثر عوامل گوناگونی دستخوش تغییر شده است. از دگرگونی‌های متأثر در سلامت خانواده کنش متقابل میان زن و شوهر، تغییر در مفهوم نقش‌ها؛ دگرگونی‌های اجتماعی؛ تحول در الگوهای زندگی جوامع شهری و ورود زنان به اجتماع است که موجب تغییر و تحول در نگرش افراد در توزیع نقش‌ها و به تبع آن توزیع قدرت در خانواده شده است که به تبع آن سلامت خانواده را به چالش کشیده است؛ بنابراین بررسی و شناخت نقش‌های جنسیتی برای دوام و سلامت خانواده و در نهایت اجتماع امری ضروری می‌باشد که در این پژوهش با استناد به روش توصیفی - تحلیلی؛ توسط منابع مختلف به صورت جمع‌آوری کتابخانه‌ای و اینترنتی به بررسی این موضوع مهم پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: جنسیت؛ خانواده؛ سلامت؛ نقش.

مقدمه

خانواده کانونی است که در آن چگونگی توزیع و نحوه اعمال قدرت در شکل‌گیری و رشد شخصیت افراد، اجتماعی شدن فرزندان، عزت نفس، انسجام و حتی احساس رضایت، بیگانگی، تنهایی و خوشبختی زناشویی اثر می‌گذارد. در دین اسلام، خانواده منزلت و قداست ویژه‌ای دارد. ایجاد سکون و آرامش همسران یکی از اهداف مهم ازدواج و تشکیل خانواده می‌باشد. وجود صفا، یکرنگی و صمیمیت در خانواده علامت ازدواج موفق در رسیدن به اهداف خود است و نشان می‌دهد که زن و مرد هر دو به مسئولیت خود در برابر یکدیگر عمل کرده‌اند.

در فرهنگ اصیل اسلام بنیان خانواده بر پایه مودت و در جهت تفاهم زوجین است. اگر هر یک از زوجین صرفاً در صدد استیفای حقوق خود باشند، خانواده به نهادی بی‌روح تبدیل می‌شود که بسیار خشک و شکننده بوده و با کمترین اختلافی متلاشی می‌شود. در اسلام، برای ایجاد وحدت و صمیمیت واقعی میان زن و شوهر، به تفاوت‌های غریزی و طبیعی آن‌ها توجه شده و بر اساس این تفاوت‌ها، برای هر کس حقوقی متناسب وضع گردیده است. اسلام به صراحت با باورهای سنتی منفی در مورد نقش جنسیتی که به نوعی برتری جنس مرد را بر زن القا می‌کند، مخالف است.

با تحولات اخیر و گذار کشورمان از جامعه سنتی به جامعه مدرنیته که توأم با تحولات مرتبط با شرایط وضع حقوقی، اقتصادی و اجتماعی زنان همراه بوده؛ مسائل تازه‌ای را در محیط زندگی مطرح کرده است؛ تا جایی که در نسل‌های مختلف تغییر در رشد و توسعه اقتصادی موجب دگرگونی ارزش‌ها، عرف و عادات خانوادگی می‌شود. با نظر به این تحولات که همگی سلامت خانواده را تهدید می‌کنند ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر بیشتر احساس می‌شود؛ زیرا زنان دیگر به برداشت الگوهای رفتار سنتی از نقش خودپسنده نمی‌کنند و خواهان تجربه نقش‌های جدید در جامعه هستند.

با تغییر در ساختار اقتصادی و اجتماعی جوامع پس از انقلاب صنعتی، یکی از اثرات درخور توجه این دگرگونی‌های کلان اجتماعی، تغییر در نقش جنسیت است؛ نقش‌هایی که مردان و زنان به شکل سنتی ایفا می‌کردند، دچار تحول شد؛ در این بین نقش زنان به مراتب بیشتر از نقش مردان دچار دگرگونی شد تا آنجا که تغییر نقش

جنسیت با تغییر نوع فعالیت و وظایف زن در جامعه مترادف شد. یکی از دلایل عمده این امر این است که با آمدن تغییر بزرگ، نقش مردان کمتر، اما نقش کیفی زنان به مراتب بیشتر دگرگون شد.

تغییرات اجتماعی ناشی از انقلاب صنعتی با ایجاد تغییر در نقش‌های اجتماعی زنان و مردان به دگرگونی در ساختار قدرت در خانواده‌ها نیز انجامیده است. شرایط موجود، نظام مردسالاری سنتی را مطرود دانسته و قاعده کلی مبنی بر اینکه مردان در حکم نان‌آور خانه و صاحب قدرت باشند و زنان در حکم خانه‌دار، بچه‌دار و شوهرداری در خانه به هم خورده و در جستجوی هر چه بیشتر برابری قدرت میان زن و مرد است. علی احمد پناهی (۱۳۹۷)؛ در کتاب نقش زن و مرد در خانواده با رویکرد اسلامی؛ به بررسی تفکیک نقش‌های جنسیتی پرداخته و بیان می‌دارد که خداوند متعال در راستای تحقق اهداف خانواده و شکل‌گیری نظام احسن، به زن و مرد ویژگی‌های زیستی، روان‌شناختی و عاطفی متفاوتی عنایت فرموده و از آنان انتظارات مختلفی در نظام خانواده و اجتماع دارد.

می‌دانیم که همه زوج‌ها با آرزوهای طلایی و مآمال از خوشبختی، زندگی زناشویی خود را آغاز و ادامه می‌دهند، اما به چه علت گروهی از آن‌ها فقط در مدت اندکی شادی و خوشبختی را تجربه می‌کنند و عده دیگر، سال‌ها زندگی را با شور و شغف ادامه می‌دهند. امروزه اختلال در نظام مقدس خانواده و بی‌اعتنایی به اصول ضروری و ارزش‌های آن، سلامت و پایه‌های اصلی زندگی را به تباهی کشیده است؛ لذا پرداخت به این موضوع و پاسخ دادن به سؤال اصلی زیر بسیار حائز اهمیت است:

تأثیر تفکیک جنسیت نقش‌ها در سلامت خانواده چیست؟

مفهوم شناسی

خانواده

خانواده طبیعی‌ترین واحد تولیدمثل و فراگیرترین واحد اجتماعی است که نیروی انسانی جامعه را فراهم می‌آورد. برخی خانواده را گروهی از افراد می‌دانند که از راه خون، زناشویی و یا فرزند پروری با یکدیگر ارتباط می‌یابند و طی یک دوره زمانی نامشخص

باهم زندگی می‌کنند.^۱

از نظر برخی انسان شناسان خانواده واحدی است که افراد در آن با هم ارتباط عاطفی دارند، سرپناهی است که نگهدار آدمی است و هنگامی که افراد پراکنده‌اند آن‌ها را زیر بال و پر شبکه همبستگی و همیاری خود می‌گیرد.^۲

سازمان ملل متحد (۱۹۹۴) نیز در آمار جمعیتی خود، خانواده را چنین تعریف می‌کند: خانواده یا خانوار به گروه دو یا چند نفره‌ای اطلاق می‌شود که با هم زندگی می‌کنند؛ درآمد مشترک برای غذا و دیگر ضروریات زندگی دارند و از طریق خون، فرزندخواندگی یا ازدواج، باهم نسبت دارند. در یک خانواده ممکن است یک یا چند خانواده زندگی کنند، تمام خانوارها هم خانواده نیستند.^۳

جنسیت

جنسیت به مجموعه وسیعی از انتظارات و هنجارهای مشترک اشاره می‌کند که به رفتار مردان و زنان، دختران و پسران مربوط می‌شود و طیفی از ویژگی‌ها و تمایزهای بین مردانگی و زنانگی را در برمی‌گیرد.^۴

جایگاه زن و مرد از منظر قرآن کریم

قرآن کریم زن و مرد را از نظر هویت انسانی برابر می‌داند و آن‌ها را دو قطب مکمل یکدیگر معرفی می‌کند. در نگاه قرآن جنس درجه اول و جنس طفیلی وجود ندارد. وقتی قرآن از مقام انسان و حقیقت او سخن می‌گوید او را صاحب کرامت معرفی می‌کند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَبِرُونَ»؛ «از نشانه‌های او اینکه از خودتان همسرانی برای شما آفرید تا در کنار آن‌ها آرام گیرید و میانتان دوستی و مهربانی نهاد».^۵

۱. بروس کوئن، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه عباس توسلی، ص ۱۲۷.

۲. ادگار مورن، هویت انسانی، ترجمه امیر نیک‌پی، ص ۲۲۰.

۳. محمد سالاری فر، نظام خانواده در اسلام، ص ۱۹.

۴. کامیل احمدی، داستان شهر ممنوعه، ص ۹۹.

۵. سوره روم، آیه ۲۱.

بر این اساس یکی از علل خلقت زوجیت انسان این است که زن و مرد مایه انس و الفت و آرامش یکدیگر باشند. خداوند تبارک و تعالی در قرآن کریم، مردان و زنان را در کسب فضایل و دریافت غفران و پاداش عظیم، مساوی معرفی می‌کند و می‌فرماید: «به یقین مردان و زنان مسلمان و با ایمان، مردان و زنان مطیع فرمان خدا، راست‌گو، صابر، با خشوع، انفاق کننده، روزه‌دار، پاک‌دامن و بسیار به یاد خدا هستند، خداوند برای همه آنان مغفرت و پاداش عظیمی فراهم ساخته است».^۱

همچنین می‌فرماید: «یا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»؛^۲ ملاک برتری انسانی بر انسان دیگر میزان تقوای اوست. «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمَلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْنَا صَالِحًا لَنُكَوِّنَنَّ مِنْ الشَّاكِرِينَ»؛^۳ هیچ‌گونه تفاوتی در خلقت زن و مرد نبوده و زن و مرد برای یکدیگر و برای آرامش یکدیگر آفریده شده‌اند.

باورهای غلط عامیانه مبنی بر ناقص بودن عقل زن به هیچ‌وجه اساس اسلامی و قرآنی ندارد. تعریف عقل از دیدگاه اسلام چنین است: عقل چیزی است که به وسیله آن خداوند عبادت می‌شود و فرد را به بهشت رهنمون می‌سازد.^۴ پیامبر اسلام ﷺ در زمینه روابط خانوادگی، مهربان، دارای حسن خلق، حمایت‌کننده و مشوق رشد استعدادها بودند.^۵ ایشان فرمودند: «مَا أَكْرَمَ النِّسَاءَ إِلَّا كَرِيمٌ وَلَا أَهَانَنَّ إِلَّا لَئِيمٌ»؛^۶ زنان را بزرگ نمی‌شمارند مگر مردم آزاده و آنان را خوار نمی‌دانند مگر مردم فرومایه.

خانواده و سلامت آن از منظر اسلام

در نگاه قرآن و فرهنگ اسلام خانواده نه تنها محل تولد نسل است بلکه جایگاه رشد و پرورش شخصیت سالم انسان‌هاست. در روایت آمده است: «در اسلام هیچ

۱. سوره احزاب، آیه ۳۵.

۲. سوره حجرات، آیه ۱۳.

۳. سوره اعراف، آیه ۱۸۹.

۴. عبدالله جوادی آملی، زن در آئینه جلال و جمال، ص ۱۲۰.

۵. محمدی اشتهاوردی، پیامبر اعظم ﷺ، ص ۷۴.

۶. نرگس رازانی، خشونت خانگی علیه زنان، ص ۹۴.

بنیانی در نزد خداوند دوست داشتنی تر از ازدواج نیست»^۱.

اسلام خانواده را مظهر انس، الفت و آرامش مرد و زن می داند که هرکدام با توجه به حدود وظایف خود نقش خاصی برای اعتلای خانواده دارند. از نظر اسلام خانواده یک رکن بزرگ است. محیط امنی است که در آن هم فرزندان و هم پدر و مادر می توانند روح و فکر و ذهن خود را در این محیط امن و قابل اعتماد سالم نگه دارند و رشد دهند. خانواده ای موفق است که محل آرامش برای افراد خانه باشد و وقتی خانواده سست شد نسل هایی که پشت سر هم می آیند بی حفاظ هستند. انسان برای تربیت، هدایت، تعالی و کمال است و این جز در محیط امن خانواده محقق نمی شود.^۲

خداوند در قرآن می فرماید: ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾^۳ یعنی قرار دادن محبت و دوستی امری تکوینی از ناحیه خداوند میان زوجین است تا در سایه آن خانواده به اهداف و کارکردهای مطلوب خود برسد. منظور از مودت، دوست داشتن همراه با خیرخواهی است. کلمه مودت به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد. در نتیجه نسبت مودت به محبت نسبت خضوع است به خشوع؛ زیرا خضوع آن خشوعی را گویند که اثرش در مقام عمل مشخص شود.^۴

رحمت نیز عنصر بسیار مؤثر و سازنده در اعتلای خانواده، مهربانی و رحمت بین اعضای خانواده است. رحمت نوعی تأثیر نفسانی است که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی ندارد و محتاج به رفع نقص است در دل پدید می آید و صاحب آن دل را وادار می کند به اینکه در این مقام برآید و او را از محرومیت نجات دهد و نقصش را رفع کند.

یکی از روشن ترین جلوه گاه ها و موارد خودنمایی مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است؛ زیرا زن و شوهر در محبت و مودت ملازم یکدیگرند و هر دو به ویژه زن، فرزندان کوچک تر را رحم می کنند؛ زیرا آن ها را ضعیف و عاجز می بینند و هنگامی که می بینند که کودک صغیرشان نمی تواند نیازهای ضروری زندگی خود را تأمین کند

۱. ابوجعفر محمد بن علی صدوق، من لا یحضره الفقیه، ص ۳۸۳.

۲. سید علی خامنه ای، زن و بازیابی هویت حقیقی، ص ۱۶۲.

۳. سوره روم، آیه ۲۱.

۴. علامه محمد حسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، ج ۱۶، ص ۲۵۰.

محبت و مودت و ادارشان می‌کند که در حفظ و حراست، تغذیه، لباس، منزل و تربیت او بکوشند و اگر این رحمت نبود نسل انسان به کلی منقطع می‌شد و هرگز نوع بشر دوام نمی‌یافت.^۱

حضور و اشتغال زنان در اجتماع

در ایران به خصوص پس از انقلاب اسلامی، فعالیت اجتماعی زنان افزایش یافته است. امام خمینی ره توجه خاصی به رفع تبعیض از قشر زنان داشتند و بارها به حضور پررنگ زنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی انقلاب و نقش مهم آن‌ها در فعالیت‌های تدارکاتی آن‌ها در زمان دفاع مقدس اشاره نمودند.^۲

افکار بلند امام باعث گردید تا تعداد زنان تحصیل‌کرده و حضور آن‌ها در زمینه‌های مختلف اجتماعی افزایش یابد؛ اما آثار باورهای سنتی نامطلوب نسبت به زنان در لایه‌های زیرین فرهنگ جامعه هنوز دیده می‌شود، که می‌توان آن را نتیجه عدم دقت نظر به فرامین دین مبین اسلام و حفظ باورهای غلط دانست.

زنان در سراسر جهان در طی دهه‌های گذشته با سرعت زیادی وارد فعالیت‌های اجتماعی شده‌اند. طولانی‌تر شد زمان تحصیل و به دست آوردن شغل مناسب افراد را بر آن داشته تا زمان اخذ مدرک تحصیلی در مقاطع دانشگاهی و کسب شغل موردنظر، ازدواج خود را به تعویق اندازند. از دیدگاه روان‌شناسی تعویق ازدواج تا سال‌های انتهایی دوره جوانی، ممکن است مشکلاتی را به همراه داشته باشد. بر این اساس بیشتر افرادی که به علل اقتصادی ازدواج را تا سنین حدود ۳۵ سالگی و بعد از آن به تعویق می‌اندازند و برای اولین بار می‌خواهند ازدواج کنند، به علت راه مخصوصی که در زندگی پیش گرفته‌اند ممکن است قادر به برآوردن نیازهای همسر و تطابق با ازدواج نباشند و نتوانند میزان دادوستد عاطفی لازم را درک نمایند.^۳

به‌طورکلی تعارض‌هایی که از فعال شدن بعضی باورهای نقش جنسیتی ایجاد و حفظ می‌شوند، موجب منفی‌گرایی و به تبع آن قهر و فاصله گرفتن از یکدیگر می‌شوند

۱. علامه محمدحسین طباطبائی، تفسیر المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۶، ص ۲۵۰.

۲. روح‌الله موسوی خمینی، جایگاه زن از دیدگاه امام خمینی ره، ص ۸۸.

۳. ابوالقاسم حسینی، اصول بهداشت روانی، ص ۱۱۲.

و به بی‌ثباتی خانوادگی می‌انجامد.^۱

برخی از پژوهش‌ها نشان داده‌اند، در ازدواج‌هایی که زنان به برابری نقش‌های جنسیتی معتقدند، در مقایسه با زنانی که باورهای نقش جنسیتی سنتی دارند، بی‌ثباتی و منفی‌گرایی بیشتری دیده می‌شود.^۲ اگر زنی که به تساوی باورهای نقش معتقد است با مردی سنتی ازدواج کند، تبعیض زیادی را تجربه خواهد کرد و این باعث تعارض زناشویی می‌شود؛ اما زنی که به باورهای نقش جنسیتی سنتی بیشتر از همسرش پایبند است، احتمالاً در روابط خود با او احساس آرامش بیشتری دارد و تعارض زناشویی کمتری را تجربه می‌کند، به همین خاطر ثبات خانوادگی بیشتری خواهد داشت.

افزایش تحرک اجتماعی در زنان پی‌آمدهای مثبت و منفی برای خانواده داشته است. ازجمله پی‌آمدهای مثبت آن افزایش درآمد اقتصادی خانواده و افزایش سطح میزان تحصیلات زن و در نتیجه افزایش اعتماد به نفس او بوده است.^۳

اما افزایش تحرک اجتماعی زنان آثار منفی نیز در برداشته است. اشتغال زنان به کار بیرون باعث، کاهش حضور او در خانه، در کنار اعضای خانواده شده است. بدین ترتیب مدت با هم بودن زوجین کاهش یافته و بر مشغولیت فکری و منابع بیرونی فشار روانی آنان افزوده شده است. با گذر زمان، زن و شوهر بیشتر از هم جدا می‌شوند و به گونه فزاینده‌ای از نظر عاطفی و جسمانی از یکدیگر فاصله می‌گیرند.^۴

حفظ باورهای سنتی در مردان و تغییر این باورها در زنان، ممکن است زنان را به سوی تلاش مضاعف در امور اجرایی بیرون از خانه سوق دهد تا بدین ترتیب توانمندی خود را به عنوان یک انسان صاحب اختیار به نمایش بگذارند. در چنین شرایطی اگر مردان همچنان بر مواضع سنتی قبلی تأکید نمایند و زنان نیز خواستار تغییر سریع و صد در صد باورهای سنتی مربوط به نقش‌های جنسیتی باشند، فضای روانی ناامن و پر از تنش را برای خود و فرزندانشان ایجاد خواهند نمود. خطرات چنین

۱. یوسف گرجی، نقش باورهای جنسیتی در بی‌ثباتی خانواده، ص ۱۲۷.

۲. ریتال اتکینسون، زمینه روان‌شناسی هلیگارد، ترجمه محمد نقی براهنی، ص ۲۰۱.

۳. ابراهیم میرزایی، زنان و هویت، ص ۶۷.

۴. الهام ارجمند، طرح پیشنهادی برای گروه‌های زنان در آستانه طلاق و زنان مطلقه، ص ۶۷.

فضایی کمتر از نتایج منفی ناشی از سایر تعارضات زناشویی نخواهد بود. افزایش هیجان‌های منفی مانند خشم، تنفر، ناامیدی، افسردگی، افزایش بیماری‌ها، مصرف مواد مخدر، افزایش شرکای جنسی، افزایش پدیده‌های خودکشی، طلاق و ... برخی از این پیامدها می‌باشد.

نکته دیگر آن است که علیرغم وجود تعالیم اسلامی فراوان در خصوص رفتاری توأم با محبت با زنان و تأکید بر حسن خلق مردان با اهل خانواده، همچنان برخی از تفکرات تبعیض‌آمیز و جاهلی در بین افراد جامعه علیه زنان وجود دارد، که باعث افزایش تعارضات زناشویی می‌شود. از آنجاکه برای ایجاد یک نگرش جدید، لازم است فواید و مزایای نگرش جدید توسط افراد معتبر توضیح داده شود.

وظایف و مسئولیت زن در سلامت خانواده

با توجه به وجود عواطف قوی‌تر در زنان نقش آن‌ها در تأمین سلامت و بهداشت روانی خانواده برجسته‌تر است. زن در خانواده به سلامت روان اعضای خانواده و در نهایت به سلامت اجتماع کمک می‌کند. زن می‌تواند با تربیت نسل متعهد، دین‌دار و موفق به اهداف و کارکردهای ترسیم‌شده برای یک اجتماع کارآمد کمک کند. برخی از این وظایف و نقش‌ها عبارت‌اند از:

نقش مادری

مادری، نقشی است که متناسب با شاخصه‌های بیولوژیک و جسمانی زنان از یک سو و خصیصه روانی و عاطفی آن‌ها از سوی دیگر، به نحو طبیعی برگردانده شده است. درواقع مادری به مفهوم مراقبت از کودک به لحاظ رشد جسمی، روانی، عاطفی و تربیتی او است. چراکه کودک بیشترین اوقات خود را با مادر می‌گذراند. البته نقش مادری، وظایف تربیتی پدر را کنار نمی‌زند، بلکه مطابق تعالیم قرآن و سنت، پدر نیز وظیفه تربیت و آموزش شریعت و مناسک دینی را به خانواده و فرزندان دارد.^۱

حفظ آرامش در خانواده

اسلام به زن در جایگاه مادری و همسری، ارزش و حقوق والایی داده است و نقش او

۱. شیخ جلیل‌القدر رضی‌الدین طبرسی، مکرم الاخلاق، ص ۸۰.

در سلامت و تأمین بهداشت روانی خانواده بسیار چشم گیر است. در سوره اعراف این آرامش فقط به زنان نسبت داده شده است و یکی از علل غایی آفرینش آن‌ها شمرده می‌شود: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا»؛ «اوست آن‌کس که شمارا از نفس واحدی آفرید و جفت وی را از آن پدید آورد تا بدان آرام گیرد».^۱ بر اساس این آیه زنان تسکین‌دهنده تلاطم درونی و روانی مردان هستند. در روایات نیز به این امر اشاره شده است. امام سجاده علیه السلام فرموده: «و اما حق همسر این است که شوهر بداند خداوند زن را مایه آرامش و الفت قرار داد و بداند که همسرش نعمتی است از جانب خداوند. بنابراین، او را گرمی دارد و با او به نرمی برخورد کند. پس اگرچه حق شوهر واجب‌تر است مرد موظف است که با زن مهربانی و شفقت کند».^۲

مدیریت امور داخلی خانه

نقش زن در اداره امور منزل اهمیت خاصی دارد و اگرچه زن از نظر حقوقی در این زمینه تکلیفی ندارد، فضای عشق، صفا و محبت خانواده اقتضا می‌کند که زنان هم دوش مردان برای ایجاد رفاه و آسایش خانواده تلاش کنند و با حسن سلیقه که برخاسته از روحیه مهربان و هنرمند آنان است، کانونی آراسته برای پرورش نسل آینده فراهم کنند.^۳

در الگویی که قرآن کریم برای خانه‌داری بانوان ارائه می‌دهد، به‌طور مشخص بر شیوه‌پذیری آنان از میهمان تأکید می‌کند و بایان داستان ورود فرشتگان به منزل حضرت ابراهیم علیه السلام نمونه روشنی از جلوه‌های رفتار زنی خانه‌دار را بیان می‌کند و می‌فرماید: «و فرشتگان ما برای ابراهیم بشارت آوردند، گفتند: سلام، گفت: سلام و چیزی نگذشت که ابراهیم برای آنان گوساله‌ای بریان شده آورد و حضرت چون دید که دستانش به سوی آن دراز نمی‌شود، با آنان احساس بیگانگی کرد و از آنان ترسی در دل یافت. گفتند: نترس، ما به‌سوی قوم لوط فرستاده شده‌ایم و همسر او ایستاده بود و از

۱. سوره اعراف، آیه ۱۸۹.

۲. محمد حیدری نراقی، رساله حقوق امام سجاده علیه السلام، ص ۲۲۰.

۳. روح‌الله موسوی خمینی، رساله توضیح المسائل، مسئله ۲۴۱۴.

بشارت الهی خندید، آنگاه او را به اسحاق و پس از آن به یعقوب بشارت دادیم.^۱

نحوه سخن گفتن در اجتماع

قرآن کریم، به نحوه سخن گفتن زنان توجه خاصی نموده و به دنبال نهی از خضوع و نرمش کلام، به سخن شایسته دعوتشان می‌کند و می‌فرماید: ﴿...فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيْطَمَعُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا...﴾؛^۲ به گونه‌ای هوس انگیز سخن نگوئید که بیمار دلان در شما طمع کنند بلکه سخن شایسته و نیکو بگوئید.

افزون بر نازک نکردن صدا، زنان باید محتوای کلامشان نیز نیکو باشد و از وارد شدن در هر محاوره‌ای جدا پرهیز کنند. اگر زنان به این آموزه قرآنی، پایبندی نشان دهند، از حوادث و زیان‌های مخاطره انگیز به دور خواهند ماند.

در تفسیر نمونه آمده است: «بلکه به هنگام سخن گفتن، جدی و خشک و به طور معمولی سخن بگوئید؛ نه همچون زنان کم شخصیت که سعی دارند با تغییرات تحریک‌کننده که گاه توأم با ادا و اطوار مخصوصی است که افراد شهوت‌ران را به فکر گناه می‌افکند».^۳

پاسداری از دیدگان خود و نگاه دیگران

اساساً بسیاری از گناهان در نتیجه نگاه است و نگاه، تیری از تیرهای شیطان و وسیله‌ای برای انحراف و گمراهی است. وظیفه هر زن مسلمان این است که از حرکات تحریک‌زا پرهیزد و تا آنجا که می‌تواند از مواجهه و رویارویی غیر ضروری با نامحرمان دوری کند. زنان و مردانی که در نهادها و ادارات و کارخانه‌ها و مؤسسات خصوصی و دولتی به کار مشغول‌اند باید دقت بیشتری به این امور داشته باشند.

خداوند در قرآن می‌فرماید: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾؛ «ای رسول! به زنان باایمان بگو چشم‌های خود را فروگیرند و از نگاه کردن به مردان نامحرم خودداری کنند و دامان خود را حفظ نمایند».^۴

۱. سوره هود، آیات ۶۹ - ۷۱.

۲. سوره احزاب، آیات ۳۳ - ۳۲.

۳. ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۱۷، ص ۲۸۹.

۴. سوره نور، آیه ۳۱.

حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «بهترین ویژگی زنان، بدترین خصلت‌های مردان است مانند کبر، ترس و بخل؛ زیرا اگر زن در برابر بیگانگان متکبر باشد، رام نخواهد شد و چنان چه بخیل باشد مال خود و شوهر را حفظ می‌کند و باصفت ترس، از هر چیزی واهمه دارد»^۱.

وظایف و حوزه مسئولیت مردان در قبال زنان

مرد تنها نسبت به همسر و فرزند خود در خانواده مسئولیت دارد. همسر و فرزندان نیز باید این قوامیت را بپذیرند و آن را حفظ کنند. معیار تعیین مسئول در خانواده؛ توانمندی به همراه تقوا است و نه فقط تقوا؛ بنابراین نقش مرد به عنوان مسئول به خاطر خلقت او است. عهده‌دار بودن هزینه‌های زندگی اعم از مهریه، نفقه همسر و فرزندان و سایر هزینه‌های لازم برای زندگی. تعیین نظام خانواده با قوامیت مرد بر اساس نوع است نه کل؛ یعنی در اکثر موارد این‌طور است که مردها در مدیریت کلی خانواده توانمندتر هستند و برای تشکیل یک نظام، نوع و اکثریت را در نظر می‌گیرند و نه تک‌تک افراد. خداوند در خصوص وظیفه تأمین نفقه در دوران شیردهی همسر فرموده است: ﴿لِيَنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَ مَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا﴾؛ «باید مرد توانمند و دارا به اندازه وسعت و توانایی خود، نفقه زن شیرده را بدهد و آن‌که رزق و روزی او تنگ است از آنچه خدا به او داده انفاق کند که خدا هیچ‌کس را جز به مقدار آنچه توانایی داده، تکلیف نمی‌کند و خدا به زودی بعد از هر سختی آسانی قرار می‌دهد»^۲.

در آیه ۳۴ سوره نساء، قرآن به یک سازمان‌دهی دقیق پرداخته و جایگاه زن و مرد را کاملاً مشخص نموده است. در این آیه می‌فرماید: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾؛ مردها بر بانوان قوام هستند.

قوام صیغه مبالغه از قائم و قیام است به معنای کسی که همیشه سر پا می‌ایستد و یک حوزه نگهداری بر عهده او گذاشته می‌شود. به ستون خیمه قوام گفته می‌شود که بار خیمه بر روی دوش او است. وقتی در ترجمه‌ها نگاه می‌کنیم معانی متعدّد و

۱. سید رضی، نهج البلاغه، حکمت ۲۳۴.

۲. سوره طلاق، آیه ۷.

نزدیک به هم برای این کلمه گفته شده اما به طور خلاصه قوام به معنی سرپرست، کار اندیش و نگهبان است.

خداوند مسئولیت بزرگی را بر عهده مردها می‌گذارد. همین‌که مردی ازدواج کرد و همسری را انتخاب نمود مسئولیتی بر دوش او است، او باید بایستد، قیام کند و مسئولیت امور همسر خویش را به دوش بگیرد. این مسئولیت و نقش مرد در بخش نفقه منزل و امور دیگری جلوه‌گر می‌شود.

پس نقش مرد قوامیت است. دلیل اول بر قوامیت مرد، برتری او در مدیریت کلی خانواده است که می‌فرماید: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾^۱ مردان، کارگزاران و تدبیر کنندگان زندگی زنان‌اند، چراکه خداوند بعضی از انسان‌ها را بر بعضی دیگر برتری داده است؛ یعنی مردها قوام هستند بر بانوان، چراکه نوع مردها بر نوع بانوان در مدیریت توانمندترند. چه‌بسا خانمی از مردی نزد خدا گرامی‌تر باشد، ولی در این حوزه‌ای که خدا تعیین کرده است باید از شوهر اطاعت کند.

و اما وظایف مردان در قبال زنان در خانواده برای حفظ سلامتی خانواده عبارت‌اند از:

سرپرستی و محافظت از همسر و اعضای خانواده

هر جامعه‌ای نیاز به یک مدیریت و سرپرستی واحد دارد تا بتواند با برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری واحد و ایجاد هماهنگی بین اجزای آن، جامعه را سازمان‌دهی و از پراکندگی برنامه‌ها جلوگیری و در جهت نیل و دستیابی به اهداف و آمال متعالی هدایت نماید. حال ممکن است این جامعه یک کشور، یک سازمان و حتی یک خانواده باشد.

همان‌گونه که خداوند متعال زن را در نقش همسر و مادر به عنوان نماد مهر و عطوفت و مهربانی عهده‌دار مدیریت محیط خانه و تربیت فرزندان نموده است، مرد را نیز به عنوان سرپرست و مدیر خانواده و متولی مراقبت و محافظت از اعضای آن برگزیده است. خداوند در قرآن کریم بایان نقش مردان در محیط خانواده به تبیین

۱. سوره نساء، آیه ۳۴.

وظایف و مسئولیت‌های ویژه آنان پرداخته و می‌فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ»؛^۱ مردان، سرپرست و نگهبان زنان‌اند، به خاطر برتری‌هایی که خداوند (از نظر نظام اجتماع) برای بعضی دیگر قرار داده است و به خاطر انفاق‌هایی که از اموالشان در مورد زنان می‌کنند.

خانواده و محافظت از آن، در اسلام آن قدر اهمیت دارد که حتی فدا کردن جان در این راه امری ممدوح و پسندیده شمرده شده است. رسول خدا ﷺ فرمودند: «مَنْ قُتِلَ دُونَ عِيَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»؛^۲ کسی که در راه دفاع از اهل و عیال خود کشته شود، شهید است.

برخورد عاطفی و محبت به زنان و دختران

پیامبر اکرم ﷺ درباره دوستی و مهربانی با زنان فرموده است: «نزدیک‌ترین شما به جایگاه من در روز رستاخیز، کسانی هستند که با همسرانشان بهتر رفتار کنند».^۳ قبل از اسلام، داشتن پسر افتخاری بزرگ و داشتن دختر ننگ و عار بود و یکی از دلایل زنده به‌گور کردن دختران رواج همین تفکر غلط بود. پیامبر اکرم ﷺ با برخورد کریمانه‌اش با دختران به‌ویژه حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) نقش زیادی در از بین بردن این عقیده غلط در میان مردم داشت. ایشان در حضور دیگران حضرت فاطمه را می‌بوسید و وی را پاره تن خود می‌خواند و خشم و غضب فاطمه را خشم و غضب خود می‌دانست و می‌فرمود: «بهترین فرزندان شما دختران شما هستند»؛ «دختران مهربان‌اند، آنان همیشه آماده کمک می‌باشند و وجودشان مبارک است».^۴ احترام گذاشتن به دختران و تکریم آن‌ها در سیره معصومین هم دیده می‌شود. نقل شده است که امام صادق (علیه السلام) دختری داشت که از دنیا رفت و آن حضرت یک سال برای او عزاداری کرد.^۵

در سیره اهل بیت در برخی موارد حتی دختران بر پسران ترجیح داده شده‌اند. پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «در هدیه و بخشش به فرزندان خود بین آن‌ها به مساوات

۱. سورة نساء، آیه ۳۴.

۲. علامه محقق، شیخ محمد بن حسن خُر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۲۰.

۳. علامه محقق، شیخ محمد بن حسن خُر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۹.

۴. حسام‌الدین هندی برهان، کنز العمال، ج ۱۸، ح ۴۹۳۹.

۵. علامه محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۹، ص ۳۲.

رفتار نمایید و در صورتی که ناگزیر از ترجیح برخی آن‌ها بر برخی دیگر باشید، دختران را بر پسران ترجیح دهید»^۱.

پاسداری از زنان و دختران

دشمنان اسلام می‌کوشند تا زنان و دختران را از حریم عفاف و جاده سلامت به درآورده و مورد سوءاستفاده قرار دهند. در مقابل، مردان وظایفی دارند و سکوت و بی‌تفاوتی در برابر این توطئه خانمان‌سوز، پسندیده نیست.

خداوند می‌فرماید، در روز قیامت وقتی انسان‌های ظالم را به طرف جهنم می‌برند، آن‌ها باحالت ترس و ذلت با گوشه چشم بر آتش دوزخ می‌نگرند و در آن حال، مؤمنان خطاب به ظالمان می‌گویند: ﴿إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾؛ «آری زیانکاران کسانی هستند که خود و خانواده‌شان در امروز که قیامت است ضرر کرده‌اند»^۲.

غیرت و تعصب

غیرت مرد مسلمان، امری ستودنی است؛ چنان‌که امیرالمؤمنین علیه السلام آن را از نشانه‌های ایمان شمرده‌اند و می‌فرمایند: ﴿غَيْرَةُ الرَّجُلِ الْإِيمَانُ﴾؛^۳ غیرت مرد و حراست او از ناموسش، جزء ایمان است.

امام صادق علیه السلام به نقل از حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ! نَبُئْتُ إِنْ نِسَاءُكُمْ يُدَافِعْنَ الرِّجَالَ فِي الطَّرِيقِ؛ أَمَا تَسْتَحُون؟»^۴ ای اهل عراق! باخبر شدم که زنان شما در راه، با مردان برخورد می‌کنند؛ آیا شرم و حیا نمی‌کنید؟

همچنین امام صادق علیه السلام درجایی دیگر فرمودند: «إِنَّ الْمَرْءَ يَحْتَاجُ فِي مَنْزِلِهِ وَ عِيَالِهِ إِلَى ثَلَاثِ خَلَالٍ يَتَكَلَّفُهَا وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي طَبْعِهِ ذَلِكَ مُعَاشَرَةً جَمِيلَةً وَ سَعَةً بِتَقْدِيرٍ وَ غَيْرَةً بِتَحْصُنٍ»^۵ هر مردی در منزل خود نسبت به عیال و خانواده‌اش به سه خصلت

۱. علامه محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۴، ص ۶۹.

۲. سوره شوری، آیه ۴۵.

۳. عبدالواحد تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ج ۴، ص ۳۷۷.

۴. محمد بن حسن حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۱۷۶.

۵. علامه محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۲۳۵.

احتیاج دارد: معاشرت خوب، وسعت در زندگی و غیرت بر حفاظت آن‌ها. حضرت علی علیه السلام در این باره فرموده: «هر چه زن کمتر از منزل خارج شود، از جهات مختلف برای او و همسرش بهتر خواهد بود. البته اگر کار ضروری و لازمی برای او پیش آید و خارج شود، باید حجاب را کاملاً رعایت کند و از هرگونه حرکت ناشایستی دوری کند.^۱ غیرت در انسان، مانند پاسبانی است که موجب ثبات خانواده می‌گردد و غیرتمند با تعصب و حمیت و حفظ نوامیس خود، جلوی انحراف‌های احتمالی را خواهد گرفت. انسان آفریده خالق است که غیور مطلق است؛ چنان‌که در روایتی، به غیرت الهی اشاره شده است: «إِنَّ اللَّهَ غَيُورٌ يُحِبُّ كُلَّ غَيُورٍ وَلِغَيْرَتِهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ ظَاهِرَهَا وَ بَاطِنَهَا»^۲؛ خداوند غیرتمند است و هر انسان غیرتمندی را هم دوست دارد و چون غیور است، گناهان زشت چه آشکار و چه پنهانش را حرام کرده است.

تبادل در غیرت، همواره تلاش‌ها را از نتیجه مطلوب و رسیدن به مقصود، بازمی‌دارد. در اسلام، غیرت بیجا ممنوع است؛ چنان‌که حضرت امیر علیه السلام در وصیت خود به امام حسن علیه السلام می‌فرماید: «وَإِيَّاكَ وَالتَّغَايُرَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ غَيْرَةٍ فَإِنَّ ذَلِكَ يَدْعُو الصَّحِيحَةَ إِلَى السَّقَمِ وَ الْبَرِيئَةِ إِلَى الرَّيْبِ»^۳؛ از غیرت و بدگمانی درجایی که نباید غیرت به کار برد، اجتناب کن؛ زیرا این کار، زن پاک را به ناپاکی و زن بی‌گناه را به اندیشه گناه فرامی‌خواند.

مسئولیت در قبال سرنوشت اخروی خانواده

سرپرست خانواده علاوه بر مسئولیت اقتصادی و سایر امور مادی و معنوی که در قبال همسر و فرزندان بر عهده دارد، در برابر سرنوشت اخروی خانواده خود نیز مورد سؤال واقع خواهد شد. خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ عَلَيْهِمْ مَلَائِكَةُ غِلَاطٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ»؛ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خود را با خانواده خویش از آتش دوزخ نگاه دارید چنان آتشی که مردم دل‌سخت کافر و سنگ آتش افروز اوست و بر آن دوزخ فرشتگانی بسیار درشت‌خو و دل‌سخت مأمورند که هرگز نافرمانی خدا را در اجرای قهر

۱. سید رضی، نهج البلاغه، نامه ۳۱.

۲. محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۵۳۵.

۳. سید رضی، نهج البلاغه، نامه ۳۰.

و غضب حق نخواهند کرد و آنچه به آن‌ها حکم شود انجام دهند».^۱

از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند: «وقتی این آیه نازل شد یک نفر از مسلمانان شروع کرد به گریه کردن و گفت ما که از عهده خودمان بر نمی‌آییم، نسبت به خانواده‌مان مکلف شده‌ایم؛ سپس رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: کافی است فقط آن‌ها را از آنچه خودت را به آن‌ها امر می‌کنی سفارش کنی و از آنچه خودت را از آن‌ها نهی می‌کنی بازداری».^۲

وظایف مشترک زن و مرد برای حفظ سلامت خانواده

تقویت باورهای دینی

اگر زن و مردی دارای باوری قوی باشند شالوده شخصیتی آن‌ها نیز بر اساس همین باور شکل می‌گیرد؛ چنان‌که حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «الْمَرْءُ بِإِيمَانِهِ»^۳؛ شخصیت انسان در گرو باورهای اوست. همچنین آن حضرت در جای دیگر می‌فرمایند: «وَالْمُؤْمِنُ بِعَمَلِهِ»^۴ و ایمان انسان در عمل او جلوه‌گر است.

بنابراین، باید با تقویت پایه‌های دینی و باورهای اعتقادی، وسیله اعمال صالح را در زنان و مردان فراهم آوریم تا در کنار یکدیگر خانواده و در نهایت جامعه‌ای سالم داشته باشیم؛ و این مسئولیت بیش از همه بر عهده متولیان مذهبی و فرهنگی جامعه است.

توجه به احترام متقابل و مشورت در خانواده

زمانی که یکی از دختران حضرت شعیب پیشنهاد اجیر گرفتن موسی علیه السلام را به پدر دارد وی به حرف دخترش احترام گذاشت، این مشورت را پذیرفت و آن را نظری مثبت دانست. خداوند می‌فرماید: «قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ»؛ «یکی از آن دو زن گفت ای پدر او را استخدام کن؛ زیرا بهترین کسی که استخدام می‌کنی آن کسی است که نیرومند و امین باشد».^۵

۱. سوره تحریم، آیه ۶.

۲. علامه محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ص ۹۲.

۳. عبدالواحد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۶۲.

۴. عبدالواحد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱، ص ۶۱.

۵. سوره قصص، آیه ۲۶.

به این ترتیب می توان اصل مشورت و احترام به نظر یکدیگر را در خانواده آموزه ای قرآنی دانست که بر سلامت خانواده تأثیرگذار است.

عفو و گذشت کردن

خداوند می فرماید: ﴿وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِذَا تَحْسَنُوا وَاتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾؛ «و اگر زنی از شوهر خویش بیم ناسازگاری یا رویگردانی داشته باشد بر آن دو گناهی نیست که از راه صلح با یکدیگر به آشتی گریند که سازش بهتر است، ولی بخل و بی گذشت بودن در نفوس حضور و غلبه دارد و اگر نیکی کنید و پرهیزگاری پیشه کنید خدا به آنچه انجام می دهید آگاه است»^۱.

سپاس گزاری کردن از یکدیگر

قدردانی از زحمات و خدماتی که برای انسان، صورت می گیرد، وظیفه ای اسلامی و انسانی به ویژه در روابط همسری است. از این رو لازم است که مرد، فداکاری و ایثار زن را در امور خانه و تربیت فرزندان ارج نهد و از او به خاطر این همه خدمات شایسته، سپاس گزاری کند. مرد نیز برای اداره هرچه بهتر زندگی و آسایش خانواده تلاش می کند، هر چند آن را وظیفه می داند، شایسته است که از زحمات او قدردانی شود. تشکر کردن زن و شوهر از یکدیگر، خستگی و رنج مشکلات را می کاهد و به سلامت هر چه بیشتر خانواده کمک می کند.

اظهار محبت نسبت به یکدیگر

انسان نیازمند محبت است؛ انس و الفت ها با محبت به وجود می آید. در محیط خانه نیز لازم است که زن و شوهر به این اصل عاطفی توجه کنند؛ زیرا دختر پس از ترک خانه پدر و با شروع زندگی مشترک، دل به شوهر می بندد؛ محبت شوهر باید بتواند جای محبت پدر و مادر را بگیرد و مرد باید از اظهار زبانی این محبت نیز دریغ نکند.

نتیجه‌گیری

خانواده از بااهمیت‌ترین نهادهای اجتماعی و کوچک‌ترین هسته جامعه است. اساس و پایه خانواده ازدواج است، مسئله ازدواج نیز از مهم‌ترین مراحل و وقایع زندگی هر انسانی هست و فرآیندی است از تعامل بین زن و مرد که با شرایط و مراسم قانونی، شرعی و عرفی برگزار می‌شود. این عمل موردپذیرش شرع، قوانین و تشکیلات اجتماعی است. با ازدواج، بسیاری از نیازهای فردی و اجتماعی زن و مرد، با توجه به ارتباط‌های جسمی، جنسی، روانی و اجتماعی، برآورده می‌شود ارزش‌گذاری خانواده، بر پایه مودت و انس و الفت بین اعضای آن می‌باشد و اعضای یک خانواده را انجام حقوق متقابل و پایبندی به وظایف، در کنار یکدیگر و منسجم نگاه داشته است. اگر این جریان بر اساس دوستی و تفاهم و به‌دوراز خودخواهی ادامه یابد، به کمال انسانی مورد انتظار خواهد انجامید.

همان‌طور که گفته شد سازمان‌دهی نظام خانواده با قوامیت و مدیریت مرد بر اساس نوع است نه کل. این برتری در مدیریت و اداره خانواده است نه در همه شئون. برخی از نقش‌ها و مسئولیت‌مردها برای سلامت خانواده عبارت‌اند از: سرپرستی و محافظت از همسر و اعضای خانواده؛ برخورد عاطفی و محبت به زنان و دختران؛ پاسداری از زنان و دختران؛ غیرت و تعصب؛ مسئولیت در قبال سرنوشت اخروی خانواده.

در یک اموری ما می‌بینیم خداوند به بانوان توانمندی بیشتری را عطا کرده است. برای مادر بودن و اداره فرزند خداوند صبر و حوصله و توانمندی ویژه‌ای به بانوان داده است که معمولاً از عهده مردها برنمی‌آید و آن مسئولیت‌ها عبارت‌اند از: نقش مادری؛ حفظ آرامش در خانواده؛ مدیریت امور داخلی خانه؛ نحوه سخن گفتن در اجتماع؛ پاسداری از دیدگان خود و نگاه دیگران.

برای حفظ سلامت خانواده برخی از وظایف بین زن و مرد مشترک هستند که عبارت‌اند از: تقویت باورهای دینی؛ توجه به احترام متقابل و مشورت در خانواده؛ عفو و گذشت کردن؛ سپاس‌گزاری کردن از یکدیگر؛ اظهار محبت نسبت به یکدیگر.

فهرست منابع

* قرآن کریم

** نهج البلاغه

۱. اتکینسون، ریتال، زمینه روان‌شناسی هلیگارد، ترجمه محمد نقی براهنی، تهران: انتشارات رشد، ۱۳۸۳.
۲. احمدی، کامیل، داستان شهر ممنوعه، چاپ اول، لندن: چاپ مهری، ۱۳۹۸.
۳. ارجمند، الهام، طرح پیشنهادی برای گروه‌های زنان در آستانه طلاق و زنان مطلقه، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ۱۳۸۱.
۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، قم: موسسه دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۲۹ ق.
۵. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، چاپ چهارم، بی‌جا، مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۸.
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: موسسه آل بیت لاحیاء التراث، ۱۴۱۴ ق.
۷. حسینی، ابوالقاسم، اصول بهداشت روانی، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی، ۱۳۶۳.
۸. خامنه‌ای، سید علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰.
۹. خمینی، روح‌الله، جایگاه زن از دیدگاه امام خمینی علیه السلام، ستاد بزرگداشت امام خمینی، ۱۳۷۹.
۱۰. خمینی، روح‌الله، رساله توضیح المسائل، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۲.
۱۱. رازانی، نرگس، خشونت خانگی علیه زنان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، ۱۳۸۲.
۱۲. سالاری فر، محمد، نظام خانواده در اسلام، قم: انتشارات هاجر، ۱۳۹۱.
۱۳. صدوق، ابوجعفر محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، قم: موسسه نشر اسلامی، ۱۳۸۰.
۱۴. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
۱۵. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم: انتشارات شریف رضی، ۱۳۷۰.
۱۶. کوئن، بروس، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه عباس توسلی، تهران: سمت، ۱۳۸۷.
۱۷. گرجی، یوسف، «نقش باورهای جنسیتی در بی‌ثباتی خانواده، پژوهشکده شهید بهشتی تهران، ۱۳۸۳.

۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۱۹. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، چاپ دوم، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۲۰. محمد حیدری نراقی، علی، رساله حقوق امام سجاد علیه السلام، انتشارات مهدی نراقی، ۱۳۹۷
۲۱. محمدی اشتهااردی، محمد، پیامبر اعظم، قم: انتشارات گلستان ادب، ۱۳۸۵.
۲۲. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۴.
۲۳. مورن، ادگار، هویت انسانی، ترجمه امیر نیک پی، تهران: انتشارات قصیده سرا، ۱۳۸۲.
۲۴. میرزایی، ابراهیم، زنان و هویت، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۹.
۲۵. هندی برهان، حسام الدین، کنز العمال، بیروت: انتشارات مؤسسه الرساله، ۱۴۱۳ ق.

